

Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013 – № 1(16) – С. 122–127.

7. Петрук І.Р. Фінансова стратегія як передумова успішного функціонування та розвитку банку / І.Р. Петрук // Вісник НУВГП університет водного господарства та природокористування :

збірник наукових праць. – Серія «Економіка». – Рівне : Вид-во НУВГП. – 2010. – Вип. 1(49). – С. 154–161.

8. Шарасвський Д.В. Методи оцінки ефективності діяльності банків / Д.В. Шарасвський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 9. – С. 17–22.

УДК 336.71.025.13(043.3)

Гойванюк М.П.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту банківської діяльності

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

МОДЕЛІ ПОБУДОВИ СИСТЕМ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

У статті досліджено класичні моделі банківського регулювання й нагляду, а також запропоновано авторську класифікацію сучасних моделей банківського регулювання й нагляду. Розглянуто модель регулювання й нагляду за діяльністю фінансово-банківського сектора в ЄС. Вивчено діяльність Об'єднаного комітету європейських наглядових органів і Європейської ради з системних ризиків. Розглянуто створення в ЄС Європейського банківського союзу та єдиного наглядового механізму.

Ключові слова: банківський нагляд, банківське регулювання, нагляд у ЄС, моделі банківського регулювання та нагляду.

Гойванюк М.П. МОДЕЛИ ПОСТРОЕНИЯ СИСТЕМ БАНКОВСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И НАДЗОРА

В статье исследованы классические модели банковского регулирования и надзора, а также предложена авторская классификация современных моделей банковского регулирования и надзора. Исследована модель регулирования и надзора за деятельностью финансово-банковского сектора в ЕС. Изучена деятельность Объединенного комитета европейских надзорных органов и Европейского совета по системным рискам. Рассмотрено создание в ЕС Европейского банковского союза и единого надзорного механизма.

Ключевые слова: банковское регулирование, банковский надзор, надзор в ЕС, модели банковского регулирования и надзора.

Goivaniuk M.P. MODELS OF CONSTRUCTION OF BANKING REGULATION AND SUPERVISION

The paper studied classical models of banking regulation and supervision, also proposed the author's classification of modern models banking regulation and supervision. Analyzed the model regulation and supervision of the financial and banking sector in the EU. Analyzed the activities of the Joint Committee of the European Supervisory Authorities and the European Systemic Risk Board. We considered the creation of the European Union banking supervisor and single supervisory mechanism.

Keywords: banking regulation, banking supervision, supervision in the EU, models of bank regulation and supervision.

Постановка проблеми. Однією з важливих умов здійснення ефективного банківського нагляду є побудова моделі його організації, яка відповідала б рівню розвитку й потребам національного фінансового сектора.

У світовій практиці існують різні моделі інституційної побудови системи банківського нагляду. Важливою передумовою для ефективного виконання регулятивно-наглядовими органами поставлених перед ними завдань є наділення їх необхідними повноваженнями, які мають бути передбачені на законодавчому рівні, та чітко визначено відповідальності й цілі органів регулювання та нагляду.

Незважаючи на все різноманіття методів та інструментів банківського регулювання й нагляду, триває постійний пошук організаційних рішень, націлених на підвищення ефективності й оптимізацію наглядових процедур. На сьогодні в жодній країні світу немає моделі регулювання та нагляду, яку можна було б з упевненістю назвати панацеєю від фінансових криз. Жодна з моделей не ідеальна і не гарантує максимальної ефективності органу регулювання й нагляду, а отже, не може розглядатися як пріоритетна або оптимальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем банківського нагляду знайшли широке відображення в працях вітчизняних науковців, зокрема О. Барановського, О. Вовчак, Т. Гудзь, А. Мороза, В. Міщенко, С. Міщенко, С. Наумен-

кової, М. Пуховкіної, К. Раєвського, М. Савлука, О. Хаб'юка та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад банківського регулювання й нагляду на основі зарубіжного досвіду. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити класичні моделі банківського регулювання й нагляду і надати їх авторську класифікацію;
- розглянути модель регулювання й нагляду за діяльністю фінансово-банківського сектора в ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова практика наглядової роботи за банківською діяльністю нараховує більше ніж сто років. За цей час було відпрацьовано декілька моделей організації банківського регулювання й нагляду, вибір якої залежить від структури національної фінансової системи і визначається сукупністю чинників, різноманітність яких додає кожному з них неповторну національну специфіку.

Кожна система банківського регулювання й нагляду у світі має такі складові: орган, який виконує роль регулятора, функції та об'єкти регулювання. Ці три компоненти часто розглядаються як основні класифікаційні ознаки, за якими групують національні системи фінансового регулювання й нагляду. Класичним прикладом є групування національних систем фінансового регулювання та нагляду за ознакою «секторального охоплення», тобто з фокусуванням

на об'єктах регулювання. Як відомо, фінансова система практично кожної країни включає банківський сектор, сектор страхування і фондовий сектор (інвестиційний), які поширюються з різним ступенем концентрації функції національних органів регулювання й нагляду. Відповідно до цього, виділяють три основні моделі організації банківського регулювання та нагляду: секторну, на основі завдань (модель «двох вершин») і модель єдиного нагляду (мегарегулятор).

Відповідно секторної моделі, за здійснення нагляду в кожному конкретному фінансовому секторі – банківському, страховому та фондовому (інвестиційному), відповідає спеціальний орган. Для більшості країн така модель є базовою, оскільки становлення нагляду за діяльністю фінансового сектора починалося саме з неї. Це пояснюється тим, що окремі сектори історично з'явилися незалежно один від одного й розвивалися різними темпами на основі використання різного законодавства, інструментів і методів [1, с. 11].

Перша модель ґрунтується на закріпленні в законодавчому порядку за центральним банком виключних повноважень у сфері регулювання й нагляду за банківською діяльністю. Така модель була історично домінуючою і розглядалася як переважна у багатьох країнах світу з моменту виникнення банківської на-

глядової практики. З огляду на низку причин, з яких найбільш вагомими є можливий конфлікт інтересів між цілями грошово-кредитної політики і банківського нагляду, надмірна концентрація економічної влади тощо, ця модель уже втратила свої позиції, хоча, як і раніше, є затребуваною. Центральний банк наділяють функціями регулятора банківської діяльності не тільки країни, що розвиваються, й країни з розвинутою економікою, наприклад Греція, Португалія, Іспанія.

Модель на основі завдань (модель «двох вершин») передбачає розподіл обов'язків на основі завдань нагляду між двома різними органами влади у такий спосіб, що один із них забезпечує пруденційний нагляд, а другий – регулювання бізнесу у фінансовому секторі. Цю модель розглядають як перехідну від секторної до моделі єдиного нагляду.

Модель «двох вершин» є повністю прийнятою в Нідерландах, яка визначається спробою регулятора досягти, з одного боку, макро- і мікропруденційної стабільності, а з другого – захистити права інвесторів незалежно від виду їх діяльності. Окремі її елементи застосовуються у Франції, Італії та Португалії.

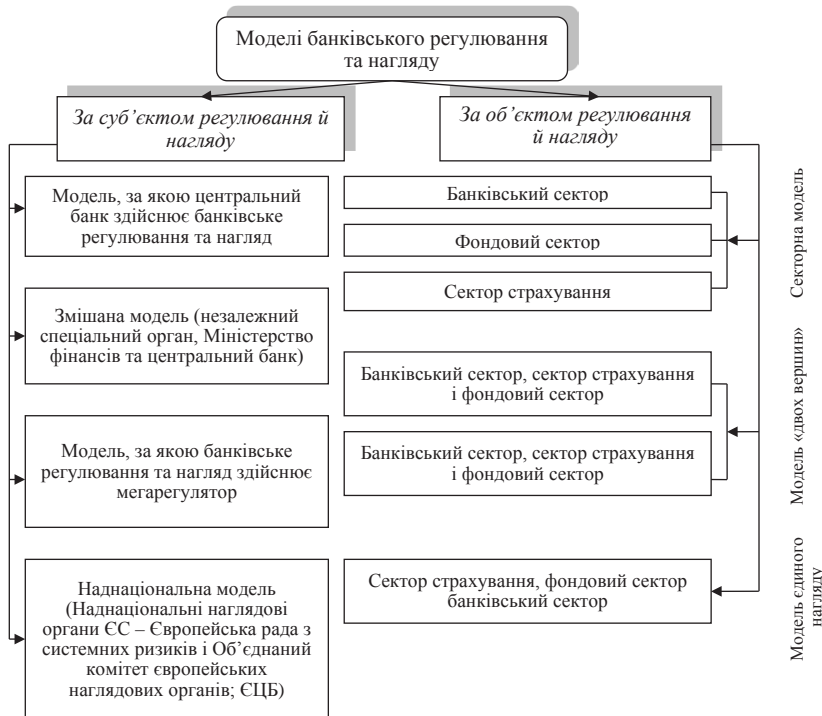
Згідно з моделлю єдиного нагляду регулювання і нагляд за всіма секторами національної фінансової системи, зокрема банківським, сектором страхуван-

Таблиця 1

Моделі організації банківського регулювання та нагляду в країнах ЄС

Країна	Центральний банк	Змішана модель (незалежний спеціальний орган, міністерство фінансів і Центральний банк)	Модель єдиного нагляду		Реформи інститутів регулювання з посилення ролі ЦБ протягом	
			Мегарегулятор	Функції єдиного органу покладені на ЦБ	2010 р.	2011 р.
			На 01.01.2010 р.			
Бельгія			+ (2003)		+	
Болгарія	+					
Греція	+					+
Данія			+ (1988)			
Німеччина			+ (2002)		+	
Естонія			+ (2000)			
Іспанія	+					
Франція	+	+			+	
Ірландія				+ (2000)		
Італія	+	+				
Кіпр	+					
Латвія			+ (2000)			
Литва	+					+
Люксембург	+					
Угорщина			+ (2000)			
Мальта			+ (2000)			
Нідерланди		+				
Австрія			+ (2002)			
Польща			+ (2003)			
Португалія	+	+				+
Румунія	+					
Словенія	+					
Словаччина				+ (2003)		
Фінляндія	+					
Швеція			+ (1991)			
Велика Британія			+ (1997)		+	
Чехія				+ (2003)		
ЄС-27	12	4	14	2		

Джерело: складено за даними ЄЦБ

Рис. 1. Авторська класифікація сучасних моделей банківського регулювання та нагляду

ня та фондовим (інвестиційним), здійснюється єдиним наглядовим органом. У деяких країнах ці функції виконує центральний банк (орган, який створено при центральному банку) (Чехія, Словаччина, Ірландія, Грузія, Казахстан), в інших – єдиний наглядовий орган відокремлено від центрального банку (Угорщина, Естонія, Латвія, Мальта, Польща тощо).

Єдиний орган регулювання несе відповідальність за стійкість фінансової системи країни й забезпечує застосування уніфікованих підходів і механізмів банківського нагляду.

Суттєвий вплив на вибір моделі регулювання та нагляду має рівень концентрації фінансового сектора. Перевагу єдиному органу регулювання надають країни з високим і середнім рівнем концентрації фінансового капіталу. Відповідальність за прийняття рішення щодо вибору моделі регулювання й нагляду за фінансовим сектором покладається на уряд кожної країни, який має обрати модель, що найбільш повно відповідає політичній та фінансовій структурі країни, а також забезпечить максимальну дієвість і ефективність відповідної системи нагляду за діяльністю фінансового сектора [1, с. 13].

Проведене дослідження засвідчило, що останнім часом дедалі рельєфніше простежується тенденція до концентрації регулятивно-наглядових функцій у мегарегулятора (Таблиця 1).

Важливою причиною цього є постійно зростаюча потреба в координації зусиль наглядових органів, що функціонують у різних фінансових секторах країни. Ця обставина є наслідком ускладнення банківського бізнесу і зростання тенденцій до створення фінансових конгломератів, діяльність яких охоплює, крім ринку банківських послуг, також і ринок страхування та ринок цінних паперів. Ці структурні зміни зумовили посилення взаємозв'язку між колись розрізненими видами діяльності у сфері фінансових послуг, а отже, і появу небезпеки, що проблеми в одному секторі можуть ослабити інший сектор або навіть усю фінансову систему держави. Прагнення до кон-

солідації наглядових органів виявляються й на міжнародному рівні. Воно пов'язане з тим, що діяльність банків з кожним роком дедалі більше виходить за межі окремої країни і набуває глобального характеру.

Щодо вибору тієї чи іншої моделі організації банківського регулювання в країнах світу, то останнім часом, як підкреслювалося вище, дедалі більше простежується тенденція до концентрації регулятивно-наглядових функцій у руках мегарегулятора.

Специфічною рисою сучасного процесу консолідації нагляду є посилення ролі та розширення наглядових функцій і повноважень центральних банків та ЄЦБ, що пов'язано із тим, що вони відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності.

У вересні 2012 р. Єврокомісією було висунуто пропозицію продовжити реформу системи регулювання фінансового ринку, наділивши Європейський Центральний Банк функціями щодо нагляду за банками в ЄС.

Голови держав і урядів 27 країн-членів Європейського Союзу ухвалили рішення про створення Європей-

ського банківського союзу, яке набуває чинності з осені 2014 року, що знаменує собою поглиблення європейської фінансової інтеграції, революційну зміну архітектури європейської банківської системи, а також створення на базі ЄЦБ єдиного наглядового механізму (single supervisory mechanism, SSM), під контроль якого спочатку перейдуть усі найбільші банки Єврозони, а до 2014 року – усі банки блоку [2].

Запровадження єдиного наглядового механізму з осені 2014 року сприятиме становленню Європейського банківського союзу, спрямованого на захист фінансової стабільності, мінімізацію витрат і зменшення банкрутств банків. Безпрецедентне розширення повноважень Європейського центрального банку і його перетворення на найважливіший наддержавний фінансовий інститут дають змогу поліпшити механізми підтримки і зміцнення безпеки банківської діяльності країн-членів Європейського Союзу.

Ключовими складниками Європейського банківського союзу є такі п'ять елементів: єдине зведення правил для банків (регулювання); єдина структура банківського нагляду (надгляд); єдиний механізм рефінансування банків за рахунок зборів із самого банківського сектора; єдина система захисту депозитів; єдиний механізм тимчасової бюджетної підтримки. Європейський центральний банк відповідатиме за ефективне й послідовне функціонування єдиного наглядового механізму та співпрацювати з національними компетентними органами країн-учасниць [3].

За результатами вивчення, систематизації й узагальнення наявних у міжнародній практиці моделей банківського регулювання й нагляду їх згруповано за двома класифікаційними ознаками: за суб'єктом та об'єктом регулювання (рис. 1).

Так, за об'єктом регулювання виокремлено три основні моделі: секторну, «двох вершин» та єдиного нагляду. Групу моделей, об'єднаних за ознакою «суб'єкт регулювання» становлять чотири моделі: модель, за якою центральний банк здійснює банківське регулювання й надгляд, змішана модель (незалежний

спеціальний орган, Міністерство фінансів і центральний банк), модель, за якою банківське регулювання та нагляд здійснює мегарегулятор (може бути створений на базі центрального банку або бути відокремленим від нього) та наднаціональна модель (наднаціональні наглядові органи ЄС – Європейська рада з системних ризиків і Об'єднаний комітет європейських наглядових органів).

Розглянемо детальніше наднаціональну модель, де регулюючі й наглядові функції покладено на наднаціональні органи. Зокрема, у Євросоюзі такими органами стали Європейська рада з системних ризиків і Об'єднаний комітет європейських наглядових органів, які були створені в 2011 р. з метою подолання кризових явищ і забезпечення фінансової стабільності.

У 2011 р. було створено Європейську раду з системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB) [4] та Об'єднаний комітет європейських наглядових органів (Joint Committee of the European Supervisory Authorities) [5], який включає в себе три нові європейські наглядові органи: Європейська банківська адміністрація (European Banking Authority, EBA) за банківською діяльністю, Європейська страхова та пенсійна адміністрація (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA) за страхуванням і Європейська ринкова та облігаційна адміністрація (European Securities and Markets Authority, ESMA) за ринком цінних паперів, робота яких спрямована на зміцнення мікропруденційного нагляду та Європейської ради з системних ризиків, відповідальної за макропруденційний нагляд. Об'єднаний комітет європейських наглядових органів разом із національними регуляторами утворюють Європейську систему фінансового нагляду (European System of Financial Supervisors, ESFS) (рис. 2).

Основна функція Європейської ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB), що знаходиться у Франкфурті-на-Майні, – забезпечення макропруденційного нагляду за фінансовою системою ЄС. Завданнями Ради є моніторинг та оцінювання системного ризику й раннє виявлення проблем, розроблення рекомендацій для національних регуляторів, які не є обов'язковими, але базуються на принципі «дотримайся або поясни», підвищення ефективності механізмів раннього попередження, поліпшення взаємодії між мікро- і макропруденційним аналізом.

Ключову роль у Європейській раді з системного ризику відіграє ЄСЦБ. Головою Європейської ради з системного ризику є голова ЄСЦБ. Секретаріат Європейської ради з системного ризику знаходиться у ЄСЦБ, але водночас Європейська рада з системного ризику є окремим органом, створення якого не вплине на мандат, функціонування і статутну роль ЄСЦБ у грошово-кредитній політиці. ЄСЦБ буде надавати аналітичну, статистичну, адміністративну й матеріально-технічну підтримку Європейській раді з системного ризику. Зокрема, ЄСЦБ допоможе в розробленні та зборі нових статистичних даних, що мають стосунок до Європейської ради з системного ризику на регулярній основі.

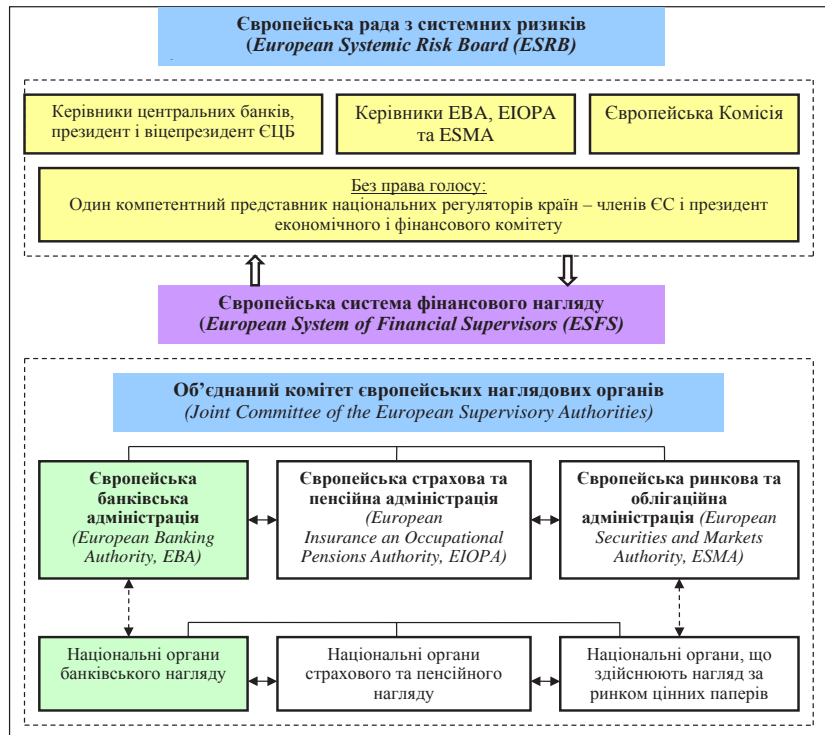

Рис. 2. Наднаціональна модель регулювання та нагляду за діяльністю фінансово-банківського сектора в ЄС

ЄСЦБ також сприятиме розробленню й підтримці нових аналітичних інструментів і методик для виявлення й оцінювання системних ризиків і «раннього виявлення, попередження ризиків» [6; 7; 8].

Об'єднаний комітет європейських наглядових органів відіграє важливу роль в організації роботи щодо узагальнення правил нагляду, розроблення технічних стандартів, складання інструкцій і роз'яснень, які можуть використовуватися національними регуляторами й урядами при прийнятті рішень. У разі виникнення розбіжностей в оцінках на національному рівні комітет урегулює ці питання, враховуючи висновки та інтереси всіх залучених інспекторів.

Завданнями Об'єднаного комітету європейських наглядових органів (Joint Committee of the European Supervisory Authorities) є такі:

- 1) розроблення пропозицій щодо запровадження нових стандартів і правил нагляду в межах ЄС;
- 2) обмін інформацією та угодами між національними наглядовими органами, надання необхідних обґрунтувань і вдосконалення законодавства й нормативів;
- 3) визначення комплексного показника кредитоспроможності позичальника;
- 4) координація й ухвалення рішень у разі виникнення кризових ситуацій тощо [5].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало, що в різних країнах склалися свої підходи до організації процесу регулювання банківської діяльності та здійснення нагляду, які залежать від структури національної фінансової системи й визначаються сукупністю чинників, котрі відображають національну специфіку. Специфічною рисою сучасного процесу консолідації нагляду є посилення ролі та розширення наглядових функцій і повноважень центральних банків та ЄСЦБ, що пов'язано із тим, що вони відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності.

Новостворені європейські органи нагляду отримали досить широкі повноваження щодо прямого нагляду за діяльністю фінансових установ, які працюють у країнах ЄС, а також право заборони чи обмеження діяльності на фінансових ринках окремим установам, дії яких загрожують фінансовій стабільності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Науменкова С.В. Система регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн : [навчальний посібник] / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. – 170 с.
2. A new financial system for Europe. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/financial-reform-for-growth_en.pdf.
3. Banking union: restoring financial stability in the Eurozone, Brussels, 15 April 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/banking-union/banking-union-memo_en.pdf.
4. European Systemic Risk Board [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Електрон. дані. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.esrb.europa.eu/home/html/index.en.html>. – Назва з екрана.
5. Joint Committee of the European Supervisory Authorities [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.europa.eu/Joint-Committee.aspx>. – Назва з екрана.
6. Peter Praet, Member of the Executive Board of the ECB. The (changing) role of central banks in financial stability policies. At the 14th Annual Internal Banking Conference, organised by the Federal Reserve Bank of Chicago and the European Central Bank, Chicago, 10 November 2011 [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecb.int/press/key/date/2011/html/sp111110.en.html>. – Назва з екрана.
7. Jean-Claude Trichet, President of the ECB. Macro-prudential oversight and the future European Systemic Risk Board. At the European Banking Congress, Frankfurt am Main, 19 November 2010 [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecb.int/press/key/date/2010/html/sp101119_2.en.html. – Назва з екрана.
8. Lucas Papademos, Vice-President of the ECB. Financial stability and macro-prudential supervision: objectives, instruments and the role of the ECB. At the conference "The ECB and Its Watchers XI" Frankfurt, 4 September 2009 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecb.int/press/key/date/2009/html/sp090904_3.en.html. – Назва з екрана.

УДК 658.15:330.43

Голофаєва І.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансов*

Харьковского национального экономического университета имени Семёна Кузнеця

МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ СИТУАЦИЯМИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: МОДЕЛИРОВАНИЕ ОТРАСЛЕВЫХ ХАРАКТЕРИСТИК И ТЕНДЕНЦИЙ СОСТОЯНИЯ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ

В работе предлагается механизм оценки, анализа и прогнозирования финансовых ситуаций предприятия, основанный на использовании методов эконометрического моделирования, многомерного анализа и современного менеджмента, позволяющие провести комплексную диагностику состояния внутренней и внешней конкурентной финансовой среды и выявить приоритетные направления усовершенствования процесса управления предприятиями для проведения финансово-экономических преобразований.

Ключевые слова: внешняя конкурентная среда, диагностика, механизм, моделирование, предприятия машиностроения, прогнозирование, сферы финансовой деятельности, распознавание, финансовая ситуация, управление.

Голофаєва І.П. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ СИТУАЦІЯМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: МОДЕЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ХАРАКТЕРИСТИК І ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У роботі пропонується механізм оцінки, аналізу та прогнозування фінансових ситуацій підприємства, оснований на використанні методів економічного моделювання, багатовимірний аналіз та сучасного менеджменту, що дає змогу провести комплексну діагностику стану внутрішнього й зовнішнього конкурентного фінансового середовища і виявити пріоритетні напрями вдосконалення процесу управління підприємствами для проведення фінансово-економічних перетворень.

Ключові слова: зовнішнє конкурентне середовище, діагностика, механізм, моделювання, підприємства машинобудування, прогнозування, сфери фінансової діяльності, розпізнавання, фінансова ситуація, управління.

Golofayeva I.P. MANAGEMENT MECHANISM OF INDUSTRIAL ENTERPRISES FINANCIAL SITUATIONS: MODELLING OF INDUSTRY CHARACTERISTICS AND ENVIRONMENTAL TRENDS

The mechanism of assessing, analyzing and forecasting of the enterprise financial situations which is based on econometric modeling techniques, multivariate analysis and modern management is proposed in this paper. The implementation of this method allows us to obtain complex diagnostics of internal and external competitive financial environment and to identify priorities for improving the process of enterprises management for financial and economic transformation.

Keywords: external competitive environment, diagnostics, mechanism, modeling, machine-building enterprises, forecasting, financial activities, discrimination, financial situation, management.

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних процесів, зростаючого рівня конкуренції, швидкості освоєння і модифікації методів конкурентної боротьби, необхідним умовою досягнення і збереження українськими підприємствами устій-

них позицій на міжнародних і національних ринках являється адаптація к швидкозмінюючій зовнішній середі на основі розвитку конкурентних переваг [1; 3; 12]. Що передбачає різноманітність і оновлення напрямків діяльності, усовер-